

Հոգևորական

Կոնգրես -

Կոնգրես

1. Նրան հարցախոսք
2. ՅՅՍ և մասնաճյուղեր
3. Լուսինի կազմակերպչական շրջանակներ
4. Ինչպես և ինչպե՞ս
5. ՅՅՍ-ի և ինչպե՞ս և ինչպե՞ս
6. Կազմակերպչական շրջանակներ
7. Գրական - ձև, ակտիվներ և ժամանակ
8. Զանգեզուրի և ինչպե՞ս
9. Ինչպե՞ս և ինչպե՞ս
10. Կազմակերպչական շրջանակներ

1630 1630

6-36/200

2350 10/2/71

ჭერბერტ სვენსერი.

მიწით სარგებლობის უფლება.

თავისუფალი თარგმანი ინგლისურიდან

ი. ნაკა'შიძისა.

გამოცემა გუთნისა, № 3.

თბილისი

სტამბა მ. ე. ხელაძისა, სოლოლაკი, პასკევიჩის ქ., სახ. № 3

1906 წ.

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 4-го марта 1906 г.

გადაცემისათვის დასაშვანად მიწვევს

მიწით სარგებლობის უფლება

ჰუბერტ სპენსერისა.

(თავისუფალი თარგმანი ინგლისურიდან ი. ნაკაშიძისა).

წარმოვიდგინოთ ისეთი სულდგმულნი, რომელნიც ერთნაირად სცდილობენ თავიანთი სურვილი დაიკმაყოფილონ; წარმოვიდგინოთ ისეთი ქვეყანა, რომელიც მათის სურვილის დასაკმაყოფილებლადაა მოწყობილი; ქვეყანა, სადაც ყველანი ერთნაირად იბადებიან. მაშინათვე მივხვდებით, რომ ამ სულდგმულთ ერთნაირი უფლება უნდა ჰქონდეთ ისარგებლონ ამ ქვეყნის ნაყოფით. თუ კი თვითეული სულდგმული თავისუფალია სურვილისამებრ მოიქცეს, ოღონდ სხვების ამგვარივე თავისუფლება არ დაარღვიოს. ეს იმას ნიშნავს, რომ თვითეულ სულდგმულს თავისუფლება აქვს ისარგებლოს დედა-მიწით თავის საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლადა, და ამავე დროს სხვებსაც უნდა დაუთმოს ამგვარივე თავისუფლება, პირიქით, თუ ვინმე მათგანმა მხოლოდ თავის ხელში ჩაიგდო დედა-მიწა და სხვას არ ასარგებლებს, ეს იმას ნიშნავს, რომ თავისუფალი თარგმანი ინგლისურიდან ი. ნაკაშიძისა.

ვისთვის მეტი თავისუფლება უნდა, ვიდრე სხვებისათვის და ამიტომ თანასწორობის ძირითად კანონს არღვევს.

ამიტომ თანასწორ უფლების, ადამიანთა შორის ძმობის წინააღმდეგია მიწის საკუთრება. რადგან თუ ერთ რომელსამე ადამიანს უფლება აქვს დედა-მიწის რომელიმე ნაწილი დაისაკუთროს და თავის გემოზე მოიხმაროს, თითქო რაღაც თავის განსაკუთრებულ უფლების ძალით, მაშინ ხომ სხვებიც დაიჩემებენ ამგვარს უფლებას და დაებატრონებიან მთელ დედა-მიწის ზურგს. ამგვარად მთელი დედა-მიწა კერძო მესაკუთრეებს ჩაუვარდებათ ხელში. იფიქრეთ ახლა, რა შედეგი მოჰყვება ამგვარ მდგომარეობას. კერძო მემამულეები მთელ დედა-მიწის ზურგს ნაწილ-ნაწილად დაიტაცებენ, დედა-მიწის შესახებ თავის ვითომ და კანონიერ უფლებას განაცხადებენ, არა-მემამულეთ კი მშრალზე დასტოვებენ, ესე იგი არავითარ სხვა უფლებას არ მიანიჭებენ გარდა იმისა, რომ მემამულეების წინაშე გამოცხადდნენ და ვედრებით მიმართონ: „მოიღეთ მოწყალება და რამენაირად ჩვენც გვაცხოვრეთ ამ დედა-მიწაზეო“. ამგვარად ისინი, ვისაც მამული არა აქვთ, არა სასურველი სტუმრები იქნებიან ამ წუთი-სოფელში. მემამულეების ნება თუ არ იქნა, ფეხის დასადგმელ მცირე ადგილსაც ვერ იშოვნებენ ვერსად. ცივი უარი რომ უთხრან მემამულეებმა, მაშინ უმიწაწყლო ხალხი ხომ იძულებ-

ბული იქნება სრულებით გადაშენდეს, კვალ-წმინდათ აღიგავოს ამ წუთი-სოფლიდან.

ნათქვამიდან დღესავით ნათელი აზრი, უნდა გამოვიყვანოთ, რომ მიწის მესაკუთრეობა უდრის ადამიანთა შორის თანასწორ თავისუფლების დარღვევას, უმიწაწყლო ხალხის დაჩაგვრა-დაბეჩაევას. ცხადზე უცხადესია, რომ ის ადამიანი, რომელიც ბატონის ნება-დაურთველად ვერ იცხოვრებს ამ დედა-მიწაზე, იმდენად თავისუფალი არ არის, როგორც იშისი ბატონი.

ჩვენ გარეშემო ცხოვრებას რომ დაუკვირდებით, მოვნახავთ კიდევ მეტ საბუთებს, რომელიც ძირს უთხრიან მიწის საკუთრებას. ვერავინ ვერ იტყვის, რომ დღევანდელი მიწის საკუთრების საფუძველი კანონიერია. თუ ვინმემ გაბედა და სთქვა, საკმაო ძველი ჩვენი მატრიანები გადვუშალოთ თვალწინ, რომ ხმა გავაკმენდინოთ. ძალმომრეობა, მოტყუება, სიყალბე, ძალისა და ვერაგობის უპირატესობა—აი მიწის საკუთრების დასაბამი. ძველი გუჯრები, რომლის ძალით მამულები კერძო საკუთრებად იქნა ცნობილი, ხმლით და არა კალმით არის დაწერილი; ამ გუჯრებს ამტკიცებდნენ მეომარნი და არა მართლ-მსაჯულნი; ფულით კი არა, ცეცხლითა და მახვილით უსწორდებოდნენ მიწის პატრონებს; ლუქის მაგიერ სისხლის ბეჭედს ასვამდნენ ამ გუჯრებზე. ნუ თუ ამ გვარად ნამდვილ კანონიერ უფლების შექმნა შეიძლებოდა? ვერასო-

დეს. თუ აგრეა, რა უფლება აქვს იმ ძველ მოძალადე მემამულეების შთამომავლობას სთქვას, რომ იმისი საკუთრება კეთილ შენაძენია? მამულები მესაკუთრეთა მოდგმიდან მოდგმაზე გადადის მემკვიდრეობით, ან არა და სხვებს უვარდება ხელში ნასყიდობის ქალაქის ძალით. მაგრამ განა შეიძლება მემკვიდრეობით და ნასყიდობის ქალაქით გადაცემა იმ უფლებისა, რომელიც არასოდეს არა ჰქონიათ მემამულეებს? ნუ თუ მამულის ყალბი გადაცემა ნამდვილ უფლებას შეჰქმნის? როცა ნაქურდალი ნივთი აღმოაჩნდება ვისმე გარეშე კაცს, ნუ თუ სასამართლო არ დაუბრუნებს ამ ნივთს თავის პატრონს და საბუთად წამუაყენებს, რომ ნაქურდალი სხვის ხელშია გადასული? რასაკვირველია, დაუბრუნებს. თუ ნაქურდალმა ნივთმა ბევრ კაცთა ხელში გაიარა ამ ნაირად კეთილ შესაძენად, კანონიერ მემკვიდრეებად გადაიქცა? თუ კი იმ თავითვე მიწის საკუთრების უფლება არარაობა იყო, რამდენჯერაც უნდა გავამრავლოთ ეს არარაობა, რამდენ კაცის ხელშიაც უნდა გადავცეთ, მაინც არარაობად დარჩება და მტკიცე, სამართლიან უფლებას ვერ შეჰქმნის. დღევანდელი სახელმწიფო კანონიც ამტკიცებს ამას, ამ კანონის ძალით ამა თუ იმ ნივთის პატრონმა, თუ საჭიროება მოითხოვს, უნდა დაამტკიცოს, რომ იმათ, რომლებისაგანაც მან ეს ნივთი მემკვიდრეობით ან ნასყიდობით შეიძინა, ხსენებულ ნივთის გაყიდვისა ან მემკვიდრეო-

ბით გადაცემის უფლება ჰქონდათ. თუ კი პირვანდელი ანდერძი ან ნასყიდობის ქალღი ყალბად იყო შედგენილი, ნივთი კანონიერ გადაცემულად არ იქნება ცნობილი იმ შემთხვევაშიაც კი, თუ ამ ნივთმა მრავალ პატრონის ხელში გაიარა. ყალბად ნაანდერძევ ან ნასყიდ ნივთის მესაკუთრე ამ თავის საკუთრებას ჰკარგავს.

„ყველა ეს გვჯერა, — ამბობენ ზოგიერთები, — მაგრამ ისიცა გვწამს, რომ დრო დიდებული კანონმდებელია. ის მამული, რომელსაც ძველის დროიდან ჰფლობს ადამიანი, იმის კანონიერ საკუთრებას უნდა შეადგენდეს. ის, რაც მთელ საუკუნოების განმავლობაში კერძო საკუთრებად იყო ცნობილი, რის გაყიდვა, აღებ-მიცემა შეიძლება, დღესაც თავის პატრონის უცილობელ საკუთრებად უნდა ვიცნათო“. ამ აზრს მხოლოდ მაშინ დავეთანხმებით, თუ მიქმელი რაიმე გარკვეულ საბუთებით დაგვიმტკიცებს თავის სიმართლეს. მაგალითად, შემდეგ კითხვაზე გავცეს პასუხი: „რამდენი ხანია საჭირო იმისათვის, რათა ის, რაც პირველად უსამართლობა იყო, სამართლად გადაიქცეს? თან-და-თან ჟამთა მსვლელობის მიხედვით, რამდენი აკლდება საეჭვო უფლების თვისებას და რა ზომის უეჭველობა ემატება? თუ კი ყოველნაირი უფლება ვთქვათ ათასის წლის შემდეგ უეჭველ უფლებად გადაიქცევა, რამდენად განმტკიცდება იმისი უეჭველი თვისება ორი ათასი წლის შემდეგ და სხვა?“.

ამ კითხვებზე საპასუხოდ მსურველმა ხომ სრულე-
ბით არა ჩვეულებრივ ანგარიშს უნდა მიმართოს.

ამ წერილში ჩვენ უყურადღებოდ ვსტოვებთ
იმას, რასაც დღევანდელი სახელმწიფო კანონი სა-
მართლიანად სცნობს. არ ვეხებით იმ სხვა-და-სხვა
შელავათს, უპირატესობას, რომელთაც დღევანდე-
ლი კანონი ამა თუ იმ კერძო პირთ ანიჭებს. ჩვე-
ნი მიზანია ისეთ დასკვნას დავადგეთ, რომლის სა-
ფუძველი საყოველთაო თანასწორი უფლება და სა-
მართლიანობაა. ერთად ერთი დასკვნა კი ის არის,
რომ ჩვენ უნდა უარვყოთ დღეს არსებული კერძო
კაცთა ყველა უფლება დედამიწის საკუთრების შე-
სახებ და ყველა ქალაქლების, დავთრების, გუჯრე-
ბისა, ადათების და კანონების წინააღმდეგ უნდა
ვიცნათ ამ დედამიწაზე მხოლოდ მთელის კაცობრი-
ობის საყოველთაო უფლება.

ცხადია, რომ დღევანდელ მიწის მესაკუთრე-
ბის უფლებათა გამართლება შეუძლებელია. ჩვენ
ვერ წარმოვიდგენთ ისეთ წესს, ისეთ საშუალებას,
რომლის შემწეობითაც დედამიწაზე კერძო საკუთ-
რება შესაძლებელი გახდება. საზოგადოდ, უმრავ-
ლესობა იმ აზრისაა, ვინც მიწა დაიმუშავა იმას უნ-
და ჰქონდეს კანონიერი უფლება ამ მიწაზეო. ყვე-
ლას, ვინც ახოს გაკათავს ადგილს დაიმუშავებს,
საკუთრად უნდა მიეცესო, მაგრამ თუ კი ეს უფ-
ლება საექვო და საკამათოა, რა ნაირის მოსაზრე-
ბით შეიძლება იმის გამართლება? წამიერთ ყური

დავუგდოთ ერთ საგულისხმიერო საუბარს. „ძმაო ჩემო! ეუბნება ვილაც უცნობი კაცი ტყის კიდეზე მცხოვრებ მოახალშენე გლეხს, რომელიც თავის ქოხის კარებთან ზის ღ ჩიბუხს აბოლებს: რა უფლებით დაეპატრონეთ თქვენ ამ ახოს, რომელიც გაგიკაფავთ, შევიღობიათ და ზედ ხის სახლი აგიშენებიათ?“.

„რა უფლებით?... იმიტომ ვფლობ ამ ადგილს, რომ წინააღმდეგი არავინ ამომჩენია. სწორედ იმდენი უფლება მქონდა ამ ადგილზე დავმდგარიყავი, რამდენიც სხვებს. მას შემდეგ-კი, რაც მე ეს ტყე გავკაფე, ადგილი დავხანი და დავთესე, თქვენზე და სხვებზე უფრო მე შევიქენი ამ ადგილის მესაკუთრე და მსურს ჩემ უფლებაში დავრჩე“.

„ასე ამბობთ ყველანი, მაგრამ ამნაირად ვერ დაამტკიცებთ თქვენს უფლებას. როცა პირველად მოხდნით ამ ალაგას, დაგხვდათ აქ ტყე, ბალახით მოფენილი ვაკე და ბუჩქნარი. თქვენ გასწმინდეთ ეს ადგილი და წინანდელ მცენარეების მაგიერ მოგყავდ აქ პური, სიმინდი და თამბაქო. მხოლოდ ერთი რამ არის ჩემთვის გაუგებარი და ამიხსენით, თუ ღმერთი გწამთ: რანაირად მოხდა რომ თქვენ, მხოლოდ იმიტომ, რომ ამ ადგილზე წინანდელი მცენარეები მოსპეთ და სამაგიეროდ ახლები აღმოაცენეთ, სამუდამოდ ამ მიწის პატრონი გახდით?“.

„ამაზე გიპასუხებთ, რომ იმ მცენარეებში რომელიც წინად იზრდებოდა ამ ალაგას, ზოგს სულ მცირე სარგებლობა მოჰქონდა, ზოგიც სრულებით

უსარგებლო იყო. მე-კი ისე დავიმუშავე მიწა, რომ ახლა საქმელად გამოსადეგი მცენარეები მოჰყავს, ჭირნახული, რომელიც ადამიანს სიცოცხლეს და კეთილდღეობას ჰმატებს“.

„მართალს ბძანებთ, მაგრამ ამით მაინც ვერ ამტკიცებთ, რომ დედამიწის ზურგის ის ნაწილი, რომელიც დაიმუშავეთ, ამ გზით თქვენ საკუთრებად გადაიქცა, მართლაც რას შვრებოდით თქვენ? გუთნითა და ნიჩბით რამდენიმე გოჯის სიღრმეზე დედამიწა გადააბრუნეთ, ზედ თესლი მოაბნიეთ და შეჰკრიბეთ ის მოსავალი, რომელიც აღმოაცენა დედამიწამ მზის, წვიმის და ჰაერის შემწეობით. ამის-სენით ახლა, თუ შეიძლება, ამ თქვენმა მოქმედებამ რა სასწაულის შემწეობით გაგხდათ ერთად-ერთ მესაკუთრედ იმ უხარმაზარის ნივთიერებისა, რომლის ზედა-პირია მხოლოდ თქვენგან დამუშავებული მიწა, სიღრმე-კი დედამიწის შუაგულამდის ჩადის. რანაირად გადააქცია ამ თქვენმა შრომამ თქვენ და თქვენი შთამომავლობის საუკუნო საკუთრებად მთელი ის მასალა, რომელიც ამ მიწაშია დაცული?“

„კარგი და, ჩემი თუ არაა, მაშ ვისია ეს ადგილი? მე ხომ არავისი უფლება არ დამირღვევია. როცა პირველად მდინარე მისისიპი გადმოვიარე და ამ ალაგას მოველ, აქ უდაბური ადგილები და ტყეები დამხვდა. სხვა ვინმეც რომ მოსულიყო ამ ალაგას, ახლ გაეკეთებინა, მიწა გაეწმინდა და დამდგარიყო ამ ტყეში, სწორედ იმდენივე უფლება ექნებოდა რამდენიც

დღეს მე მაქვს. ისეთი არაფერი არ ჩამიდენია, რი-
ლი უფლებაც არა ჰქონდა ყველას, ვინც ჩემზე აღ-
რე მოვიდოდა ამ ალაგას. სანამ ეს ადგილი უდაბური
იყო, იგი ყველას ეკუთვნოდა; ახლა-კი ჩემ საკუთ-
რებად იმიტომ გახდა, რომ პირველად მე აღმოვა-
ჩინე და დავიმუშავე ეს მიწა“.

„თქვენ მართალი ბძანეთ, რომ ეს ადგილი,
სანამ უდაბური იყო, ყველას ეკუთვნოდაო. ხოლო
მოვალე ვარ დაგიმტკიცოთ, რომ დღესაც იგი ყვე-
ლას ეკუთვნის და მთელი ეს, თქვენი მეურნეობა-
ვერ მოსპობს ამ ადგილზე საყოველთაო უფლებას.
თქვენ ნება გაქვთ ეს ადგილი დახნათ, დაფარცხოთ,
პური დათესოთ და მოსავალი აიღოთ. შეგიძლიანთ,
რამდენიც გნებავთ, იმდენი აბრუნოთ ეს მიწა; მა-
გრამ მაინც მთელი ეს შრომა ვერ გახდის თქვენ
საკუთრებად იმას, რაც წინად თქვენი არა ყოფი-
ლა. ნება მომეცით, ჩემი აზრი განგიმარტო: წარ-
მოიდგინეთ, რომ მგზავრობის დროს ერთ ცარიელ
სახლს მიაგენით, რომელიც, თუმც ნახევრად დან-
გრეულია, მაგრამ მაინც მოგწონთ. მოისურვეთ ამ
სახლში დადგომა და ბევრი დრო მოანდომეთ და
შრომა გასწიეთ იმის შეკეთებას—შედებეთ, შეათე-
თრეთ, ბოძები შეუდგით; ბევრი ფული დახარჯეთ
და სახლი საცხოვრებლად მოაწყეთ. წარმოიდგინეთ
ახლა, რომ ერთ უბედურ დღეს თქვენ თვალთა წი-
ნაზე გამოცხადდა ვიღაც უცნობი ადამიანი, რომე-
ლსაც ეს სახლი ანდერძის ძალით დარჩა და დღეს

ხელთა აქვს ყველა საჭირო ქალღიმილი ამ თავის უფლებების დასამკვიდრებლად. რა ბედი ეწევა მაშინ მთელ თქვენ საოჯახო მოწყობილებას? ნუ თუ თქვენ ნაშრომ-ნაამაგარის შემწეობით შეიძლებოდა სერიოზულად დაამტკიცოთ თქვენი უფლება ამ სახლის შესახებ? ნუ თუ ამნაირად დაარღვევთ სახლის ძველ მესაკუთრის უფლებას?“

„მართალს ბრძანებთ: არასოდეს.“

„მაშ აქედან ცხადია, რომ ამ ადგილზედაც მთელმა თქვენმა ნაშრომმა არ მოგცათ რაიმე სერიოზული უფლება, რათა დედამიწის ამ კუთხეს დაეპატრონოთ. განა დღესათვის ნათელი არ არის, რომ თქვენმა მეცადინეობამ ამ ადგილის პირველი მესაკუთრის—კაცობრიობის უფლება ვერ გააქარწყლა? ეს ქვეყანა ღმერთმა მთელ კაცობრიბას უანდერძა. ადამიანები ყველანი საერთოდ და სხვათა შორის თქვენც ღვთის მემკვიდრენი არიან, ამიტომ, როცა თქვენ დედამიწის ამა თუ იმ კუთხეში სახლდებით, მიწას დაიმუშავეთ და მოსავალს მოიყვანთ, ამ გზით დიალაც ვერ გახდებით ამ ადგილის სრულ მესაკუთრედ. რომ მიისაკუთოთ კიდევ, მიწის კანონიერ მესაკუთრეს—საზოგადოებას სრული უფლება აქვს, როდესაც ისურვებს, აგყაროს ამ ადგილიდან.“

„ძალიან კეთილი. მაგრამ რასაკვირველია, ისე არ განმდევნით ამ ადგილიდან, რომ არ მიზღოთ ის ზედმეტი საკმაოდ დიდი ფასი, ის ღირებულება,

რომელიც მე ამ მიწას შევძინე იმით, რომ უდაბური ადგილი მოსავლის მომცემ ყანად გადავაქციე. მშრალზე ხომ არ დამტოვებთ, არ წამართმევთ ჩემ ხანგრძლივ ღვაწლის ნაყოფს, ფასს იმ შრომისას, რომელიც მე გავერანებულ ადგილის გასაუმჯობესებლად დავხარჯე?“

„ამას არავინ წაგართმევთ, რასაკვირველია. როგორც იმ შემთხვევაში, როცა სრულს სახლს დაეპატრონეთ და შეაკეთეთ, სახლის მესაკუთრე ვალდებულია დაგიბრუნოთ სახლის შეკეთებაზე მთელი თქვენი დანახარჯი, ისე აქაც საზოგადოება, რომელიც ჩამოგართმევს ადგილს, ვალდებულია თქვენი შრომის ნაყოფი დაგიბრუნოს, ის ზედ-მეტე ფასი, რომელიც თქვენმა შრომამ ამ ადგილს შესძინა, თქვენი სამართლიანი საკუთრებაა. ცხადია, საზოგადოების ნება-დაურთველადაც რომ შეაკეთოთ იმისი კუთვნილი ადგილი, იგი მაინც ვალდებულია გიზღოთ შრომის ფასი. მაგრამ როცა საზოგადოება სამართლიანად სცნობს, რომ თქვენ ეს ფული გიზღოთ, ეს იმას არა ნიშნავს, რომ ამ ადგილის შესახებ თქვენ უფლებასაც სამართლიანად სცნობდეს. უეჭველია, ნება გაქვთ მოითხოვოთ, რომ თქვენი დანახარჯი გიზღონ; მაგრამ ამავე დროს ვერაფრის გზით, ვერავითარ საშუალებით ან მოქმედებით ვერ გახდით ამ ერთ ნაჭერ მიწას თქვენ კერძო საკუთრებად“.

„შეიძლება ზოგიერთმა აჩქარებულად იფიქ-

როს, კერძო კაცთა შორის სამართლიანად უნდა გაიყოს დედამიწა და მათ საკუთრებად გადაიქცესო. განა არ შეუძლიანთ ნებაყოფლობით შეთანხმდნენ და გაჰყონ ერთმანეთში ეს დედამიწაო? იგი რომ ყველას ხვდა მემკვიდრეობით, საერთოდ ყველანი თანამემკვიდრენი არიან, და ნუ თუ ვერ დაჰყოფენ მიწას სწორ ნაჭრებად და თვითეულ კაცს ვერ მიათვისებენ როგორც მის სრულ საკუთრებას“?

„ამაზე შეგვიძლიან მხოლოდ ის ვუბასუხოთ, რომ დედამიწის სხვა და სხვა ნაწილების ფასის გამორკვევა ძნელი საქმეა. ადგილები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან იმის და მიუხედავად, თუ რამდენად მოსავლიანია მიწა, რანაირი მისვლა-მოსვლა და გზებია, რა აღებ-მიცემობაა, რა სიშორეზეა განათლების ცენტრიდან, ამა თუ იმ ქალაქიდან და სხვა. ყველა ამ გარემოებათა გათვალისწინება და იმისდა გვარად ადგილის დაფასება ჩვენ შეძლებას აღემატება“.

„მაგრამ ყველა ამ მოსაზრებას თავი დავანებოთ და ჩვენ თავს ვკითხოთ: ვინ უნდა იყვნენ ის ბედნიერ დღეს დაბადებულნი, რომელთაც დედამიწა საკუთრებად უნდა ჰხვდეს? ყველა მოწიფული ვაჟკაცი და ყველა ის, ვისაც დანიშნულ დღეს ოცდაერთი წელიწადი შეუსრულდა? კარგი და პატროსანი; რაღა შეხვდება იმათ, რომელნიც სრულწლოვანობას მეორე დღეს მიაღწევენ? იქნება იმ აზრისა იყოთ, რომ მიწა ნაწილ-ნაწილად უნდა

ხვდეს თითოეულ მამაკაცს, ქალსა და ბავშვს. კარგი და რაღა შეხვდებათ იმათ, რომელნიც შემდეგ წელს გაჩნდებიან? რა ბედი ეწევა იმათ შვილებს, რომელთა მშობლები გაჰყიდიან თავ-თავის ხვედრ მიწას და გაფლანგავენ ფულს? ეს უმიწა-წყლოდ დატოვებული ხალხი ხომ მოხსენებულ ბოგანოთა ჯარს შეადგენს, რომელიც სხვისი მოწყალებით ცხოვრობს და ბატონ-ყმობის უღელშია ჩაბმული. ნუ თუ ამ ხალხის ამგვარ ყოფაში ჩაგდება ადამიანთა თანასწორ თავისუფლების შებღალვა არ არის?“

„ამიტომ, რადგან ჩვენ არავითარი უფლება არა გვაქვს ამ გვარად გადავწყვიტოთ ეს საკითხი, რადგან არ შეგვიძლია დავამტკიცოთ, რომ ღმერთმა კაცთა ერთ მოდგმას განსხვავებული შეღავათი მიანიჭა, შემდეგ მოდგმათა უფლებას კი ფრთა შეუკვეცა; რომ დანიშნულ ვადის შემდეგ დაადებულთ მონობა უნდა ჰხვდეს წილად,—ამიტომ უნდა სავსებით უარვყოთ დედამიწის ამგვარი უსამართლო დაყოფა“.

„ზოგიერთები, რასაკვირველია, იტყვიან: უკიდურეს მოძღვრებას, უმწვერვალეს სიმართლეს ჰქადაგებთ და იმიტომ გეძნელებათ დედამიწის შესახებ საკითხის გადაწყვეტა. ზომიერ და გონიერ სიმართლეს რომ მისდიოთ, ადვილად გაარიგებთ ამ საქმესაო. ბევრს ერთობ უყვარს ამგვარი აზროვნება: სძაგთ ყველაფერი, რასაც გადაჭრილ მსჯელობის ხასიათი აქვს. იმათ რომ ჰკითხოთ, გეტყვიან, არც

ერთ უკიდურეს აზრს სიმართლე არ მიუძღვის, ამიტომ ჭეშმარიტების სადგური ამ უკიდურესობათა შუა-აღსასრულს უნდა ეძებოდეთ. ისინი ყოველთვის სკდნილობენ „ჰო“ და „არას“-ს შორის ზავი ჩამოაგდონ. „თუ“, „მაგრამ“, „დაახლოვებით“, „ერთისა და მეორეს მხრით“, — აი მათი საყვარელი პაწ-პაწია სიტყვები. ისეთი ღრმა რწმენა აქვთ თავის გონიერ და ზომიერ შუა-გულ ჭეშმარიტებისა, რომ დიდებულ მოციქულსაც უარჰყოფენ, თუ უცაბედად მათ თვალთა წინაშე გამოცხადდება და რაიმე გადაჭრილ სიმართლეს აღიარებს. სცადეთ და ერთი ჰკითხეთ, როგორ ბრუნავს დედა-მიწა თავის ღერძზე: აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ თუ დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ, — და უეჭველად შემდეგ პასუხს მიიღებთ: თუ არ ვსცდებით, იქითაც და აქეთაც უნდა ბრუნავდეს, ანუ, უკეთ რომ ვსთქვათ, არც იქითა და არც აქეთა“-ო. სწორედ საეჭვოდ მიგვაჩნია, ეს ხალხი იმაზედაც დავითანხმობთ, რომ მთელი ნივთი და ნივთის ერთი ნაწილი ერთმანეთს არ უღრის. ისეთ უცნაური გემოვნების ვაჭბატონები გახლავან ესენი, რომ თუ გსურთ აამოთ, ჭეშმარიტება სხვადასხვა ნაირ სიყალბით უნდა შეაზავოთ. მათ შეგნებას აღემატება ყოველი სწორი ნათელი, გარკვეული და უნაკლო სიმართლის კანონი. ამიტომ როცა ჩამოვარდება ხოლმე საუბარი ისეთ ღრმა მნიშვნელოვან საგნებზე, რომლის შესახებაც ამ ჟამად ჩვენცა ემსჯელობთ, ეს ხალხი ძალიან მე-

ცადინეობს, რომ რამენაირად თავის ვიწრო მსჯელობის კალაპოტში ჩააყენოს ეს საკითხი, მოადუნოს, დაამციროს, ფრთა შეუკვეცოს და პროტესტს უცხადებს იმათ, რომელნიც უნაკლოვლო, გადაჭრილ ქეშმარიტებას ეძებენ ცხოვრებაში“.

„უნდა გავახსენოთ ამ რჯულის ხალხს, რომ ზნეობრივი ქეშმარიტებაც ისეთი ცხადი, სწორი და უცილობელი უნდა იყოს, როგორც მათემატიკაში ორჯელ-ორი ოთხია. იმ ზნეობრივ საკითხშიაც, რომელსაც ჩვენ ვეძებდით, მხოლოდ ერთი გადაჭრილი პასუხი შეიძლება: ან „ჰო“ და ან „არა“. ადამიანთ ან აქვთ უფლება დედა-მიწა კერძო საკუთრებად გახადონ, ან არა აქვთ ეს უფლება. საშუალო პასუხი აქ შეუძლებელია. ერთად-ერთ გარკვეულ დასკვნას უნდა დავადგეთ. სანახევრო ქეშმარიტებას ვერ გამოუდგებით, ცხოვრების ვითარება სასტიკად ითხოვს ჩვენგან გადაჭრილ პასუხს.

თუ ადამიანთ არა აქვთ ამგვარი უფლება დედამიწის საკუთრების შესახებ, მაშინ ჩვენთვის საჭიროც აღარ არის ყველა ის საბუთი, რომელიც ამ წერილში მოყვანილი გვქონდა. თუ აქვთ ამგვარი უფლება—მაშინ უნდა ვიცნათ იგი დაურღვეველ, საუკუნო და წმინდა უფლებად. თუ აქვთ უფლება მიწა ადამიანის საკუთრებად გამოაცხადონ, მაშინ ყოვლად სამღვდელი არქიებისკოპოსი ლიძისა დიდაც სამართლიანად იქცევა, როცა მგზავრებს ბენმაკდუის მიდამოების დასათვალისწინებლად არ უშვებს; ატოლის ჰერცოგიც მართალია, როცა მდინარე ტილტის ქალებში არავის არ აქაქანებს; ჰერცოგ ბეკლუც ჩინებულად იქცევა, როცა პროტესტანტებს ადგილს არ აძლევს თავიანთ ეკლესიის ასაშე-

ნებლად და რუტერლანდის ჰერცოგიც, როცა შოტლანდიის გლეხებს სდევნის და მათ ნასახლარზე თავის საქონლისათვის ბაკებს აკეთებინებს. თუ აქვთ ადამიანთ უფლება დედამიწაზე, მაშინ რომელიმე მამულის, ვთქვათ ჯერსეისა ან გერნსეის, ერთად ერთა მესაკუთრე სრულის სიმართლით მოიქცევა, როცა ამ მამულში მცხოვრებთათვის სხვა-და-სხვანაირ სავალდებულო დადგენილებათ გამოსცემს, მაგალითად, თავის ადგილიდან აპყრის ყველას, ვინც მემამულეს სარწმუნოებას არ აღიარებს, იმის ენაზე არ ილაპარაკებს, მისდა საამოდ პატივს არ სცემს, მისგან ნაბძანებ ტანსაცმელს არ ატარებს და ყველა იმ ბძანებას არ ემორჩილება, რომელსაც მემამულე გამოაცხადებს. თუ კი ადამიანთ აქვთ უფლება დედამიწის შესახებ, მაშინ ძველი წესის დამცველ უკიდურეს კონსერვატიულ დასს დიალაც უფლება აქვს გამოაცხადოს, რომ ყველა ქვეყნების კანონიერი მართვა-გამგეობა მესაკუთრეების — მემამულეების ხელში უნდა იყოს; რომ ხალხს შეუძლია მხოლოდ მემამულეების ნებართვით იცხოვროს ამ ქვეყნებში, მაშასადამე, მემამულეების გამგეობას უნდა დაემორჩილოს და მათ მიერ შემოღებულ დაწესებულებებს პატივი სცესო. ამგვარ საბუთებისა და წესწყობილების წინააღმდეგ ერთი სიტყვაც არ გვეთქმის, რადგან ყველა ეს პირდაპირი შედეგია იმ თეორიისა, რომელიც ამტკიცებს, რომ მიწა კერძო საკუთრებად უნდა იქნას აღიარებული. ამ საბუთების უკუგდება მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როცა თვით თეორიას უარყოფთ.

მართალი რომ სთქვას კაცმა, დღეს კაცთა შორის არც არის შეურყეველი რწმენა, რომ მემამ-

მულეთა საკუთრება ხელ-მიუკარებელია. თუმც კანონით ცნობილია ეს საკუთრება, მაგრამ იმავე კანონის ძალით მემამულეს ჩამოართმევენ ხოლმე ადგილს, თუ დასჭირდათ იგი რაიმე საზოგადო სარგებლობისათვის, მაგალითად, არხის, გზა-ტკეცილის ან რკინის გზის გასაყვანად. მიწის პატრონს არც-კი ჰკითხავენ, თანახმაა იგი თუ არა, მხოლოდ უფლებას აძლევენ მოითხოვოს, რომ ზარალი უზღონ. როგორ უნდა გვესმოდეს ჩვენ ყველა ეს? ამ გვარი მოქმედება ან სამართლიანია ან უსამართლო. საზოგადოებას ან უნდა ჰქონდეს უფლება ჩამოართვას მემამულეებს იმდენი მიწა, რამდენიც მას დასჭირდება, ან მემამულეთა უფლება ხელ-შეუხებლად უნდა იქნას აღიარებული და საზოგადოებას ნება არა აქვს კანონის ძალით ჩამოართვას საკუთრება და უნდა ეცადოს მხოლოდ ნება-ყოფლობით დაითანხმოს მემამულეები და ყოველნაირი საზოგადო სასარგებლო მუშაობა იმ დრომდის უნდა გადასდოს. როდესაც საზოგადოება კანონს ჰქმნის იმის შესახებ, რომ კერძო მემამულეებმა უნდა დაუთმონ თავიანთი ადგილი საზოგადო სარგებლობისათვის, ამით იგი პირდაპირ ამტკიცებს, რომ მთელი ხალხის უფლება დედა-მიწის შესახებ ყველა კერძო მესაკუთრეთა უფლებას აღემატება. ამგვარად საზოგადოება ნათლად აცხადებს, რომ კერძო მესაკუთრეთა უფლება მხოლოდ საერთო თანხმობით არსებობს და როცა ეს თანხმობა მოიხსობა, მაშინ კერძო საკუთრებასაც ბოლო მოეღება, ერთი სიტყვით, რომ იგი არავითარ უფლებას არ წარმოადგენს“.

„ყველა ეს კეთილი და პატიოსანი, გვეტყვიან

ზოგიერთები, მაგრამ რა შედეგი უნდა მოჰყვეს ამ თქვენ მოძღვრებას იმის შესახებ, რომ ყველა ადამიანთ დედამიწით სარგებლობის თანასწორი უფლება უნდა ჰქონდეს? ნუ თუ იმ დროს უნდა დაუბრუნდეთ, როცა დედამიწა განუყოფელი და დაუმუშავებელი იყო და ზედ მცხოვრებნი ტყის პანტავაშლითა და ნადირის ხორციით იკვებებოდნენ“?..

„სულაც არა. ჩვენი მოძღვრების განხორციელება მესავსებით ეთანხმება კაცობრიობის დღევანდელ ცივილიზაცია-განვითარებას; რეფორმა შეიძლება ისეთნაირად მოხდეს, რომ არავის არ დაავალონ თავისი მამული სხვებს გაუყოს. მხოლოდ კერძო საკუთრებები გამოიკვლებიან. მედედამიწის მესაკუთრედ, მემამულედ, კერძო კაცთა მაგიერ მთელი ხალხი იქნება გამოცხადებული. დღეს გლახი მემამულეს გამოართმევს ხოლმე მიწას სამუშაოდ, მაშინ კი საზოგადოებას მიმართავს. დღეს მემამულეს აძლევს იგი ღალას, იჯარას, მაშინ საზოგადოების რწმუნებულს მისცემს. ამ ჟამად ეს ღალა ხალხისათვის სრულებით დაკარგულია, მემამულე თავისდა სასარგებლოდ იჯიბავს ამ ფულს; რეფორმის შემდეგ-კი ეს ფული სავსებით ხალხის საჭიროებას მოხმარდება. მთელი მიწა საზოგადოების, ხალხის, საკუთრებად იქნება გამოცხადებული და დღევანდელი მესაკუთრე ხალხის მოიჯარადრედ გახდება.

ამგვარი წესწყობილება ნამდვილი-სამართლიანი და ზნეობრივ კანონთან შეთანხმებული იქნება. ყველას დედამიწისაკენ გზა გაეხსნება, უფლება ექნება, რამდენიც სჭირდება, იმდენი მიწა დაიმუშაოს და მოსავალი მოიყვანოს, ოღონდ დაწესებული იჯარა აძლიოს საზოგადოებას, ის იჯარა, რომე-

ლიც საბოლოოდ ისევ იმისდა სასარგებლოდ იქნება მოხმარებული.

დღევანდელი ცივილიზაცია, კაცობრიობის განვითარება ერთობ ცალმხრივი და უსამართლოა. ხალხის უდიდეს ნაწილს, უმრავლესობის სარგებლობა მესაკუთრეთა და შეძლებულთა მცირე ჯგუფს ენაცვალა. ეს სასტიკი წესი მანამდის დარჩება, სანამ დედამიწა კერძო მემამულეთა ხელში იქნება. მიწის საკუთრება—დღევანდელ ბოროტ-მოქმედებათა დასაბამი და უმთავრესი წყაროა. დღეს საზოგადოება ასე არ უცქერის ამ საგანს, მაგრამ საქმის ვითარება ამით მაინც არ იცვლება. ველურობის ხანაში კაცის კვლასაც კოდვად არა სთვლიდნენ. ინდოეთში მამაკაცი რომ მოკვდებოდა, ცოლსაც გააყოლებდნენ, იმის საფლავზე სწვავდნენ; როცა ველურები თავის ბელადს დასაფლავებდნენ, იმის საფლავზე ას კაცს შესწირავდნენ მსხვერპლად. კაცის მჭამელი ველური ხალხი-კი, რასაკვირველია თავის ტყვეებს ისე უცქერის, როგორც საკლავ საქონელს და დამშვიდებულის გულით სჭამს, როგორც თავის სამართლიან კერძს. ამგვარადვე ძველ დროშიაც ბატონ-ყმობასა და მონობას ისე უცქეროდნენ, როგორც ბუნებრივ, სამართლიან დაწესებულებას, როგორც ბუნებით თანდაყოლილ ადამიანის თვისებას, უზენაეს დადგენილებას, მართალი რომ ვსთქვათ, დღესაც ბევრს ნახავთ ამგვარ შეხედულებების მომხრეს; ახალმა დრომ ახალი, უფრო სამართლიანი აზრი მოიტანა და დღეს ჩვენ კაცობრიობას საერთო უფლება უმაღლეს წმინდა უფლებად მიგვაჩნია. მაგრამ დღევანდელი ცივილიზაცია მაინც ცალმხრივი და თავის-კერძოა. მაგრამ

შორს არ არის ის დრო, როცა ყველა შეიტყობს, რომ სამართლიანი წესი ჯერ-ჯერობით ასრულებული არ არის, როცა ყველა შეიგნებს, რომ ხალხისაგან დედა-მიწით სარგებლობის უფლების ჩამორთმევა სიცოცხლისა და პირად თავისუფლების ჩამორთმევას უდრის.

მოკლედ რომ ავსუსხოთ ჩვენი საბუთები, უნდა ვსთქვათ, რომ თანასწორ თავისუფლების კანონი სასტიკად მოითხოვს, რათა ყველას მიეცეს უფლება დედა-მიწით ისარგებლოს იმ ზომით, რომ ეს თანასწორობა დარღვეული არ იქნას. ამ კანონს სავსებით ეწინააღმდეგება დღევანდელი კერძო მიწის საკუთრება. საბუთები, რომელთა შეწევლობითაც დღეს ამართლებენ ამ კერძო საკუთრებას, უსამართლო და უნიადაგოა. ამ დარგისაა აგრეთვე ის საბუთები, რომელსაც მიმართავენ ხოლმე მიწის მუშაკნი, რათა თავიანთი უფლება დაამტკიცონ: ადგილი ჩვენ დავიმუშავეთ და გავაუმჯობესეთო. უკვე განვიხილეთ, რომ კაცთა შორის დედამიწის დაყოფაც ვერ შეჰქმნის კანონიერ მესაკუთრებას. თუ კანონიერად ვცნობთ, რომ დედამიწა კერძო კაცთ უნდა ეკუთვნოდეს, მაშინ ხალხზე სრული თვითმპყრობელობაც უნდა ჩაუგდოთ ამ მესაკუთრეთ ხელში. დავინახეთ, რომ დღევანდელი კანონიც არა სცნობს დედა-მიწაზე კერძო მესაკუთრეთა ხელუხლებელ უფლებას და საერთო საჭიროების მიხედვით ჩამოართმევს ხოლმე მიწას. ბოლოს იმაშიაც დავრწმუნდით, რომ დედამიწის საყოველთაო საკუთრებად გამოცხადება სავსებით ეთანხმება ცივილიზაციის უმაღლეს განვითარებასა და განათლებას. რაც უნდა ძნელი იყოს ამ ახალ მოძღვრების ას-

რულება, სწამართალი სასტიკ მრისხანედ გვთხოვს დაუყოვნებლივ ავასრულოთ.

ყველა ჩვენი ნათქვამი მოკლედ ასე უნდა ავ-
ნუსხოთ:

1) დედა-მიწაზე ადამიანთა თანასწორი უფლება იქიდან წარმოსდგა, რომ ყველა ერთნაირად იბადება ამ წუთი-სოფელში და ეს ქვეყანა ყველასათვის განურჩევლად თანასწორ—საცხოვრებლადაა მოწყობილი;

2) ამიტომ თანასწორობის წინააღმდეგია დედა-მიწაზე კერძო მესაკუთრეობა, რადგან ეს კანონი მემამულეთა ერთ ჯგუფს უფლებას ანიჭებს ხალხის უმრავლესობას დედა-მიწა ჩამოართვას;

3) დღეს არსებულ კერძო მესაკუთრეობის დასაბამი კანონიერი და სამართლიანი არ არის; ზნეობრივად ამ დაწესებულების გამართლება შეუძლებელია; ამიტომ იმ თავითვე უსამართლოდ შეძენილ დედა-მიწის გაყიდვა, ანდერძით გადაცემა და ყოველნაირი მფლობელობაც უსამართლოა;

4) არ არსებობს არავითარი საშუალება, რომლის შემწეობითაც შესაძლებელი იყოს დედა-მიწაზე სამართლიანი კერძო-მესაკუთრეობა. ვახტ დედა-მიწას დაიმუშავებს და მასავაღს მიაუვანს, უნდა ეკუთვნოდეს შრომის ნაყოფი და არა თვით დედა-მიწა;

5) საერთო თანხმობითა და ნებაყოფლობითაც დედა-მიწის თანასწორად დაყოფა შეუძლებელია, რადგან ამ გზით უფლება არ ექნებათ ისარგებლონ დედა-მიწით ყველა იმათ, რომელნიც ამ დაყოფის შემდეგ დაიბადებიან;

6) სამართალსა და უსამართლობის შორის შუა გზა სავსებით უნდა უარვეყოთ: ან ყველას უნ-

და ჰქონდეს უფლება ისარგებლოს დედა-მიწითა, ან ზოგიერთებს უნდა მიეცეს კანონის ძალით ნება უმრავლესობა დაჩაგრონ და სიცოცხლე მოუსპონ;

7) ნამდვილად სავსებით არავის არა სწამს მემამულეთა საკუთრების ხელშეუხებლობა. კანონის ძალით იმათ ჩამოართმევენ ხოლმე მიწას საზოგადო სარგებლობისათვის და ამნაირად აბათილებენ მათ საკუთრების დამამტკიცებელ საბუთებსა და ქალაქდებს, ერთის სიტყვით, მემამულეთა საკუთრების უფლებას საერთო თანხმობით უდგია სული: როგორც ეს თანხმობა ირღვევა, საკუთრებაც ისპობა;

8) მიწაზე საკუთრების რეფორმისათვის სულაც არ არის საჭირო სოციალიზმის ან კომუნაზმის განხორციელება და დღევანდელ წესბილებების ძირაანად შეცვლა. საჭიროა ან არა, რომ მიწა სახელმწიფოს გადაეცეს. საჭიროა მხოლოდ, რომ ის იჯარა ან ღალა, რომელიც დღეს მემამულეებს ხვდება, საზოგადოებას მიეცეს საერთო საჭიროებისათვის;

9) მიწის საკუთრება ხალხის მხავერელი, ბოროტ-მომქმედი დაწყებულებაა; მიწის წართმევა პირად თავისუფლების და სიცოცხლის ჩამორთმევას უდრის;

10) რაც უნდა ძნელი იყოს ამ რეფორმის განხორციელება და ამ წუთი სოფელში ყველა ადამიანის თანასწორ მემკვიდრეებად გამოცხადება, იგი მაინც უნდა მოხდეს, რადგან ამას სსსტიკად მოიახლეოს სამართალი და ჭეშმარიტება.